

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת חיי שרה, תשס"ט
מספר 784

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

באר לחי רא"י

פגישתם הראשונה של יצחק ורבקה מתוארת בפרשתנו בפסוקים אלה (כד:סא-סד):
**וַתִּקַּח רַבֵּקָה וַנְעֻלְתִּיהָ וַתִּרְכַּבְנָה עַל הַגָּמְלִים וַתִּלְכְּנָה אַחֲרֵי הָאִישׁ וַיִּקַּח הָעֶבֶד אֶת רַבֵּקָה וַיִּלְךְ. וַיִּצְחָק בָּא מְבֹא בָּאָר לַחֵי רֵאִי וְהוּא יוֹשֵׁב בְּאַרְצָן הַנֶּגֶב. וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׁוּחַ בְּשָׂדֵה לַפְּנוֹת עָרֵב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיִּרְא וְהִנֵּה גָמְלִים בָּאִים. וַתִּשָּׂא רַבֵּקָה אֶת עֵינֶיהָ וַתִּרְא אֶת יִצְחָק וַתִּפֹּל מֵעַל הַגָּמֶל.
 לכאורה לא מובן מה מוסיף המידע על המקום שממנו בא יצחק - "באר לחי רואי", וציון מקום מושבו הקבוע - "ארץ הנגב", להבנת האירוע? ולא זו אף זו - מידע זה חוזר ומופיע בפרק כ"ה, ואף שם תמוהה הופעתו (ח-יא):
**וַיִּגְוַע וַיָּמָת אַבְרָהָם בְּשִׂיבָה טוֹבָה זָקֵן וְשָׁבַע וַיֹּאסֶף אֵל עַמּוּי. וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ יִצְחָק וַיִּשְׁמַעְאֵל בְּנָיו אֶל מְעַרַת הַמַּכְפֵּלָה אֶל שָׂדֵה עֶפְרָן בֶּן צֹחַר הַחֲתָי אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מְמָרָא. הַשָּׂדֵה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם מֵאֵת בְּנֵי חֵת שָׂמָה קֶבֶר אַבְרָהָם וַיִּשְׂרָה אִשְׁתּוֹ. וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיִּבְרַךְ אֱלֹהִים אֶת יִצְחָק בְּנֵו וַיִּשָּׁב יִצְחָק עִם בָּאָר לַחֵי רֵאִי.
 עלינו לענות אפוא על שתי שאלות:****

1. מדוע הכתוב מקפיד לציין את מקום מושבו של יצחק?
2. מדוע מקום מגורי יצחק נזכר דווקא בשני המקומות שהזכרנו?
 להלן נציע דרכים ליישוב התמיהות:
 ייתכן שמקומה של "באר לחי רא"י" - "בארץ הנגב", מייצג קו באופיו של יצחק. הבאר שוכנת במקום מבודד, הרחק מיישוב הומה אדם, בלב הישימון המסמל בדידות והתבודדות.
 לדעת הרש"ר הירש, הוריו בחרו במתכוון לחנכו במקום כזה. ואלה דבריו על בר' כ:א, ד"ה: "וַיִּשָּׁב בֵּין-קָדְשׁ וּבֵין שׁוּר":
 הרינו מעיזים לומר, שהצפייה הקרובה להולדת הבן - היא היא שהביאה את אברהם ושרה לכלל ההחלטה לשנות את מקום מושבם: יצחק חייב להתחנך בבדידות, בריחוק מקום מכל השפעה מזיקה.
 ואף בפרק כד:סב, ד"ה: "בָּא מְבֹא", אומר הרב הירש דברים דומים:
 דומה כי יצחק כבר התגורר לעצמו, בארץ הנגב. בניגוד לאברהם, שזה שנים אחדות ישב בין האומות, הרי יצחק, בעודו בתחילת דרכו, ראה לנכון להתגורר בבדידות, כאברהם בשעתו.
 הבדידות שבה מאופייין יצחק כבר מראשית דרכו התעצמה בעקבות שני אירועים חשובים שחווה בחייו: האחד, אירוע שקרה בהיותו רך בשנים, כאשר נאלץ להיפרד מאחיו ישמעאל שאָתו בילה את ימי ילדותו. פרידה זו התרחשה עקב דרישת שרה אָמו לגרש את ישמעאל ואָמו הגר המצרית מביתם, בטענה "כִּי לֹא יִירָשׁ בֵּין הָאָמָה הַזֹּאת עִם בְּנֵי עַם יִצְחָק" (כא:י). נראה שלא רק בעיני אברהם היה רע מעשה הגירוש והוא ניאות לבצעו רק משום שה' אמר לו "כִּי לֹא יִירָשׁ תְּאֵמֶר אֶלְיָךְ שָׂרָה שְׁמַע בְּקִלָּה" (יב). גם יצחק הצעיר נעצב אל לבו עד מאוד.
 האירוע השני הוא מעשה העקדה. לאחר שירד מהמזבח שעליו נעקד לא שב עם אביו לביתו בבאר-שבע. הפסוק מציין במפורש שרק אברהם שב אל נעריו, ואילו יצחק אינו נזכר בו כלל (כב:יט). אם כן, להיכן הלך יצחק? תשובות רבות הוצעו, ולהלן אחדות מהן:¹

- "שילחו [אברהם] אצל שם ללמוד ממנו תורה" (בראשית רבה [תיאודור אלבק] נו, יט, עמ' 611).

¹ לדעת בעלי הפרשנות הספרותית, יצחק אינו נזכר בכתוב משום שהוא דמות משנית והכתוב מתמקד באברהם.

• "ויצחק להיכן הלך? אלא שהכניסו הקב"ה לגן-עדן וישב שם שלוש שנים" (מדרש הגדול לבר' עמ' שס). לוי גינזבורג ב"אגדות היהודים" (בהערה 255) מציין כי מטרת ישיבתו של יצחק בגן-עדן הייתה לרפא אותו מן החבלה שחבל בו אביו בטרם הספיק המלאך לומר לו "אל-תשליח ידך אל-הנער ואל-תעש לו מאומה" (כב:יב).

• "ויתכן שנשאר שם בהר המוריה שלש שנים עד שנשלמו לו ארבעים שנה ונשא את רבקה" (רבינו בחיי על בר' כג:ב).

בעקבות דברינו ייתכן להציע תשובה נוספת: יצחק הלך למדבר להתבודד ולהתבונן נפשית בחווייה המכוננת שחווה. ושמה הלך למקום מגורי הגר וישמעאל במדבר פארן?

אם כן, התשובה לשאלה הראשונה היא שהתורה מציינת את מקום מגורי יצחק כדי להעיד על התבודדותו שהשפיעה על התנהגותו בשני האירועים שהזכרנו בראשית דברינו: ההכרות הראשונה של יצחק עם רבקה ופטירת אברהם אבינו.

להבהרת דברינו נתבונן בדברי הנצי"ב מוולוז'ין, בעל "העמק דבר" (כד:סב):

סיפר הכתוב, כי המכין מצעדי גבר ית' סיבב שיפגע יצחק ברבקה בדרך, ותהא נבעתת ממנו בתחילת הכרתה אותו, ואם היה העבד בא עימה תחילה לבית אברהם, היה אברהם מקבלה תחילה ומדבר על ליבה עד שהיה מתחונן דעתה עליה, ולא היתה נבעתת מפחד יצחק, והיתה מתנהגת עימו כמו כל אשה מבעלה. אבל הקב"ה סיבב שיצחק בא באותה עת מבאר לחי ראי, שהיה לו אותו מקום מיוחד לתפילה והתבודדות על באר שנראה המלאך. כידוע, יצחק אבינו מכונה "פחד יצחק" (בר' לא:מב) בגלל ריאת הכבוד הרבה שהקריין על רואיו, תכונה שרכש בזכות העקדה וכנראה גם בעקבות שנות התבודדותו במדבר.

המפגש הראשון השפיע על המערכת הבין-אישית של יצחק ורבקה. הקב"ה זימן את רבקה לפגוש את בעלה לעתיד עם שובו מבאר לחי ראי, כולו אפוף הילת קדושה לאחר תפילה והתבודדות. בעת שה' זימן לעבד אברהם את המפגש עם רבקה על עין המים (בר' כד:מה), שהה יצחק ליד באר המים, במקום שבו התגלה ה' להגר. עתה מובנת תגובתה של הנערה הצעירה הנפגשת לראשונה בחייה עם 'פחד יצחק': "וַתֵּשֶׂא רַבְּקָה אֶת עֵינֶיהָ וַתִּרְא אֶת יְצָחָק וַתִּפֹּל מֵעַל הַגָּמֶל" (כד:סד).

דברי הנצי"ב מסבירים אפוא גם את תמיהתנו השנייה. דהיינו, התורה הזכירה את המקום שממנו בא יצחק אבינו לקראת המפגש עם רבקה, משום שבואו מבאר לחי ראי בעיתוי המדויק השפיע על חיי נישואיהם. יצחק נע פיזית ונפשית בין בית אביו ואמו ובין באר לחי ראי, שלידו שכנה הגר אשת אביו. הוא נקרע בין מחויבותו לכבוד אביו האלמן ולזכר אָמו האהובה ובין זיקתו האוהדת להגר המגורשת ורצון ההתבודדות המאפיין אותו.² ועל תנועת המטולטלת הבלתי פוסקת בין שני מוקדי הציר מעיד הביטוי היחידאי "וַיִּצְחָק בָּא מְבֹא בָּאָר לַחֵי רְאִי", כדברי רמב"ן על אתר:

ויתכן בעבור היות 'מבוא' מקור, שהיה יצחק הולך תמיד אל המקום ההוא, כי הוא לו מקום תפלה בעבור הראות שם המלאך, והוא יושב בארץ הנגב קרוב משם. כלומר יצחק בא לאוהל אמו בשוכו 'מבוא' = מהרגלו לבוא לבאר לחי ראי. ותנועת המטולטלת אינה חדלה עד אשר מוצא הוא ניהומים באשתו: וַיִּבְאֶה יְצָחָק הָאֵהָלָה שָׂרָה אָמוּ וַיִּקַּח אֶת רַבְּקָה וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה וַיֵּאָהֱבָה וַיִּנָּחַם יְצָחָק אֶתְרֵי אָמוּ (כד:סז).

על פי מדרש אחר דואג יצחק בד כבד גם לנישואי אביו (בראשית רבה [תיאודור-אלבק] פרשה ס):
וַיִּצְחָק בָּא מְבֹא... ולא יכין הלך? לבאר לחי ראי, הלך להביא את הגר, אותה שישבה על הבאר ואמרה לחי העולמים: ראה בעלבוני.

ובדרך ישירה יותר במדרש תנחומא ([ורשא], פרשת חיי שרה סימן ח):

אמר יצחק: אני לקחתי אשה ואבי עומד בלא אשה?! מה עשה? הלך והביא לו אשה... ומה טעם של רבי שאומר הגר היא קטורה? שכתוב ביצחק: וַיִּצְחָק בָּא מְבֹא בָּאָר לַחֵי רְאִי, אותה שכתוב בה וַתִּקְרָא שֵׁם-ה' הַדָּבָר אֲלֶיהָ אֶתָּה אֵל רְאִי' (טז:יג) מכאן אתה למד שהיא הגר.

מכאן גם ההסבר לאזכור מקום מושבו של יצחק גם לאחר מות אברהם (כה:יא), ללמדך שמעתה אין לו צורך להיטלטל בין שני המוקדים. את החלל שהותירה אמו לאחר פטירתה ממלאת אשתו, ולאחר קבורת אביו לצד שרה אמו במערת המכפלה, בהרמוניה מלאה עם אחיו ישמעאל, נסגר מעגל הנדודים, והוא יכול לשבת במדבר מעורר ההשראה ולהתחיל את חייו כאבי האומה היהודית.

ד"ר יאיר ברקאי
ירושלים

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע

כתובתנו באינטרנט: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/>

² על פי פירוש רש"י (כג:ב) בעקבות המדרש (בר' רבה, נח, ה), שרה נפטרה לאחר מעשה העקדה: "ונסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק, לפי שעל ידי בשורת העקידה שנודמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט, פרחו נשמתה ממנה ומתה".